

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «**Англомова термінологія у галузі програмування**
та особливості її перекладу українською мовою»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Германські мови і переклад
(англійська та німецька мови)
спеціальності 035 Філологія
ступеня вищої освіти Магістр
групи 035ФІЛОЛ_мд_2021
Заливчий І. Ю.
Керівник: Люлька В. М.
Рецензент: Петрушова Н. В.

Полтава – 2022 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	9
1.1. Терміни, їх визначення	9
1.2. Класифікації термінологічної лексики	14
1.3. Способи термінотворення	16
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА ТА ПЕРЕКЛАД ТЕРМІНІВ В КОМП'ЮТЕРНІЙ ГАЛУЗІ.....	23
2.1. Семантична типологія комп'ютерних термінів	23
2.2. Основні суфікси та префікси, що використовуються при утворенні простих комп'ютерних термінів.....	31
2.3. Складні та складені комп'ютерні терміни	37
2.4. Особливості перекладу англomовних термінів комп'ютерної тематики..	41
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню проблем англо-українського перекладу науково-технічних термінів на прикладі текстів комп'ютерної тематики з англійської мови на українську.

У науково-технічних текстах поняття номінуються термінами. Обсяг змісту традиційного наукового тексту виражений у прямих значеннях мовних одиниць. З огляду на це, повторюваність термінів, які означають повторювані поняття тексту, призводить до того, що терміни логічно, семантично, формально організують мовленнєву структуру наукового тексту, інакше кажучи, семантика наукового мовлення формується через семантику термінів [2, с. 55].

Термінологія та визначення поняття самого терміну неодноразово ставали об'єктом уваги цілого ряду вчених, які досліджували питання власне наукових та науково-технічних термінів зокрема. Однак і зараз ця проблема є актуальною, про що свідчать наукові праці як російських, українських, так і зарубіжних мовознавців і перекладачів, таких, зокрема, як Л.П. Білозерська, В.І. Карабан, А.Я. Коваленко, Т.Н. Лопатіна, О.І. Федоренко і багато інших.

Кожна наука має власну систему точно визначених, термінованих понять. Вважають, що приблизно 90 % нових слів, які з'являються в мові, є термінами.

Актуальність нашого дослідження обумовлена підвищеною увагою сучасних мовознавців та перекладачів до вивчення англomовної термінологічної системи та особливостей її перекладу, зокрема термінологічної системи в галузі комп'ютерних технологій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота розроблена та впроваджена в полі науково-дослідного напрямку кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін відповідно до теми: «Актуальні питання сучасної філології та особливості викладання мовних дисциплін в аграрному вищому навчальному закладі».

Мета роботи – виявлення та вивчення особливостей структури, семантики та перекладу англомовних термінів в галузі комп'ютерних технологій.

Об'єктом дослідження є англомовна термінологічна система галузі комп'ютерних технологій.

Предметом дослідження є особливості структури, семантики та перекладу англомовних термінів в галузі комп'ютерних технологій.

Для досягнення основної мети дослідження необхідно вирішити такі **завдання**:

- з'ясувати стан дослідження проблеми у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві та перекладознавстві;

- розглянути визначення поняття терміну та його основні ознаки;

- розкрити структуру термінів та їх основні класифікації;

- дослідити основні способи творення термінів;

- проаналізувати прості терміни в галузі комп'ютерних технологій та їх переклад;

- дослідити основні прийоми перекладу складних термінів в галузі комп'ютерних технологій.

Методи дослідження. При написанні магістерської роботи нами були використані такі методи дослідження: порівняльно-історичний, структурно-функціональний, системний, зіставний, лексикографічний, метод трансформацій, статистичний.

Методологічна база дослідження. Наше дослідження ґрунтується на працях, присвячених вивченню термінів у галузі інформаційних технологій, які торкаються питання їхнього перекладу. Це, зокрема, філологічні доробки І. Соколової, Н. Монарцик, І. Кучман, Грицькова Н. В. Теоретичні основи термінології були закладені ще в 30-ті роки ХХ ст. О. Реформатським, Г. Винокуром і розвинуті сучасними лінгвістами О. Суперанською, В. Даниленко, Л. Буяною, Т. Панько, С. Гриньовим, Т. Каде, В. Лейчиком та іншими.

Матеріалом дослідження є словники, посібники та технічні інструкції.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна роботи полягає в тому, що була зроблена спроба дослідити проблеми англо-українського перекладу науково-технічних термінів на прикладі текстів комп'ютерної тематики з англійської мови на українську.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні поняття терміну, зокрема його комп'ютерного різновиду.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані на теоретичних та практичних курсах з лексикології, стилістики англійської мови, перекладознавства. Результати цього дослідження можуть бути корисними при написанні магістерських робіт.

Особистий внесок здобувача. Дипломна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи апробовано на практичних заняттях підвищення рівня іноземної мови в Лестерському університеті (Велика Британія).

Основні результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на II Всеукраїнській науково-практичній конференції (Полтава, 9 грудня 2022 р.).

Публікації.

Заливчий І. Особливості перекладу англомовних термінів комп'ютерної тематики. Сучасні питання філології: теоретична та прикладна лінгвістика. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (9 грудня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 132–134.

Заливчий І. Application of elements of distance learning in preparation of future translators. Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика : зб.

матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25 травня 2022 р.).
Полтава : ПДАУ, 2022. С. 192–194.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Мета і завдання дослідження обумовили структуру дипломної роботи, що складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його мету та завдання, схарактеризовано джерела добору фактичного матеріалу та дослідницькі методи, розкрито практичну цінність роботи. У першому розділі окреслено структурно-семантичні особливості термінів в англійській мові, визначено класифікації термінологічної лексики та способи термінотворення. У другому розділі проаналізовано семантичну типологію комп'ютерних термінів, особливості перекладу англомовних термінів комп'ютерної тематики. У висновках коротко викладено основні результати дослідження.

Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 73 сторінки. Список використаних джерел налічує 61 найменування.

РОЗДІЛ 1

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

1.1. Терміни, їх визначення

Поняття у науковому тексті номінуються як терміни, а оскільки увесь обсяг змісту традиційного наукового тексту виражений у прямих значеннях мовних одиниць, то повторюваність термінів, які означають повторювані поняття тексту, призводить до того, що терміни логічно, семантично, формально організовують мовленнєву структуру наукового тексту. Тобто семантика наукового мовлення формується через семантику термінів.

В цілому питання про сутність терміну є дискусійним. Однак загально визнаним залишається протиставлення термін – не термін. Серед основних рис, які відрізняють термінологію від не термінологічної лексики, відмічають системність першої. До інших ознак терміну належать однозначність, відсутність емоційності, багатозначності, синонімії, короткість терміну тощо. На практиці усі ці ознаки наукового тексту усвідомлюються як бажані.

Питання про мовний статус терміну теж залишається відкритим. Одні вважають, що терміном може бути тільки слово, інші допускають форму терміна у вигляді словосполучення. Б.М. Головін визначив термін як «слово або словосполучення, утворене на базі підрядних зв'язків, що має професійне значення, яке виражає і формує професійне поняття; застосовується у процесі (й з метою) пізнання й освоєння певного кола об'єктів і відносин між ними під кутом зору певної професії» [7, с. 38]

Погоджуючись з даним підходом, ми зіткнемося з іншою проблемою: відсутністю загальної точки зору стосовно меж складних термінів (у вигляді підрядних словосполучень). Існують критерії, за якими складні терміни розмежовують на терміни мови і терміни мовлення. При цьому термінами

мови вважаються більш частотні терміни, що можуть відтворюватися. Терміни мовлення провадяться у мовленнєвому процесі й належать до термінологічної системи того чи іншого спеціаліста.

Конкретизуючи, до термінів мовлення можна віднести термінологічні одиниці, до складу яких входять слова, які означають операційну ознаку поняття, що номінується, тоді як до термінів мови – термінологічні одиниці, для яких очевидно є їхня відтворюваність і також відтворювані складові складних термінологічних одиниць. Отже, термін, як і всі інші мовні універсалиї, важко піддається дефінуванню. Через складність та дискусійність такого завдання в лінгвістиці існує чимало найрізноманітніших спроб визначення термінів.

О. Зуброва визначає термін як «слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної і т.п.) мови, яке створене, отримане чи запозичене для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів» [14, с. 146].

В. І. Карабан визначає термін як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки. Він зазначає, що науково-технічні терміни становлять суттєву складову науково-технічних текстів [15, с. 27].

Л. П. Білозерська, спираючись на різні визначення, пропонує таку дефініцію: термін – це слово чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему, яка характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю [3, с. 78].

Короткий тлумачний словник дає таке визначення: термін (від лат. *Terminus* – межа, кінець) – це спеціальне слово чи словосполучення, що прийняте в певній професійній сфері і застосовується в особливих умовах.

Термін представляє собою словесне означення поняття, яке входить в систему понять певної області професійних знань, яке позначає поняття певної галузі знання чи діяльності людини [55, с. 213].

Говорячи про термінологію, лінгвісти, як правило, розрізняють:

а) розділ мовознавства, що вивчає терміни (у цьому значенні все частіше використовують слово «термінознавство»);

б) фахову лексику в складі усіх слів певної мови (ми говоримо, наприклад, «німецька термінологія»);

в) спеціальну лексику або галузеву термінологію, що обслуговує певну галузь науки чи техніки («лінгвістична термінологія», «будівельна термінологія») [33, с. 14].

Галузеві термінології називають терміносистемами. Системність термінології зумовлена двома типами зв'язків, які надають множинам термінів системного характеру:

1) логічними зв'язками (якщо між поняттями певної науки існують системні логічні зв'язки – а вони є в кожній науці, - то терміни, які називають ці поняття, мають теж бути системно пов'язаними);

2) мовними зв'язками (хоча терміни позначають наукові поняття, вони залишаються одиницями природної людської мови, а отже, їм властиві всі ті зв'язки, які характерні для загальноповсякденних слів – синонімічні, антонімічні, словотвірні, полісемічні, граматичні, родовидові і т.ін.) [25, с. 68].

Таким чином, термінологія – це не хаотична множина слів, а організована на логічному й мовному рівні система спеціальних назв. Системність є однією з найважливіших умов існування терміна. Термін може існувати лише як елемент терміносистеми, якщо під останньою розуміти впорядковану сукупність термінів, які адекватно висловлюють систему понять теорії, що описують певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності.

При всій відмінності й багатогранності сучасних галузей наукового знання і властивих їм понять існує ряд спільних ознак, які визначають суть

терміна як особливої мовної одиниці. Серед основних ознак терміна (або вимог, які висуваються до термінів) можна виділити такі [38, с. 89]:

1. Системність.

Термін входить до певної терміносистеми, в якій він має термінологічне значення. За межами своєї терміносистеми термін може мати зовсім інше значення, наприклад: термін *storage* позначає «пам'ять» в обчислювальній техніці, а в інших сферах активно вживається у значеннях «склад», «сховище» та ін.

2. Наявність дефініції.

Кожний науковий термін має дефініцію (визначення), яка чітко окреслює, обмежує його значення. Так, дефініцією терміна *machine conditions* є вислів «умови, в яких працює верстат».

3. Точність.

Термін повинен якнайповніше передавати суть поняття, яке він позначає, наприклад: *accuracy analysis* – аналіз точності, *package body* – тіло пакета. Неточний термін може бути джерелом непорозумінь між фахівцями, тому іноді говорять, що науковці спершу домовляються про терміни, а вже потім приступають до дискусії.

4. Стислість.

Дуже зручно користуватися короткими термінами, але не завжди вдається утворити короткий термін, який був би ще й точним.

5. Однозначність.

Якщо більшість слів загальноживаної мови багатозначні, то більшість термінів – однозначні, що зумовлено їхнім призначенням. Однак слід зробити істотне уточнення: однозначність має місце в межах однієї терміносистеми, бо на рівні кількох субмов полісемія термінів – явище досить поширене.

6. Незалежність від контексту.

7. Відсутність синонімів.

8. Відповідність правилам і нормам певної мови.

9. Експресивна нейтральність.

У своїй більшості терміни позбавлені емоційно-експресивного забарвлення. Але причинами певної інтенсивності деяких семантичних складових термінів можуть бути намагання підкреслити елітарність уявлення того, хто говорить, або намагання сховати свої наміри, наприклад: black hole, black box, black humor [35, с. 76].

10. Милозвучність.

Термін повинен бути милозвучним (вимога евфонії), тому не слід заохочувати створення термінів, що походять з діалектизмів, жаргонізмів чи варваризмів. Перерахувавши основні ознаки, які сучасні термінознавчі висувають до термінів, необхідно зазначити, що ці характеристики є більш бажаними, ніж обов'язковими для великої кількості термінологічних одиниць. Набула популярності думка про те, що точність та однозначність термінів, а також існування повних термінів-еквівалентів в інших мовах, становить собою не правило, а, скоріш за все, виняток з нього [3, с. 157].

При цьому багато вчених вважає, що не можна вважати термінологічну одиницю неповноцінною чи непотрібною лише на тій підставі, що вона не має певної властивості, хоча й застосовується певний час користувачами [26, с. 23]. Отже, термін, який функціонує в різних сферах науки і техніки може виявитися багатозначним. Перекладач науково-технічної літератури, що має справу з текстами конкретної тематики, повинен добре розуміти характер поводження наукових і технічних термінів у текстах. Перед перекладачем стоїть завдання визначити належність того чи іншого терміна до певної галузі та знайти його відповідний переклад. Так, наприклад, технічний термін frame перекладається як: рама (у будь-якому пристрої), станина (у верстаках), каркас (у будівництві), кадр (у кіно і на телебаченні), конструкція, корпус, ферма та ін.

До явища, яке суперечить основним вимогам, що висуваються до термінів, належить явище синонімії. Інколи одне й те саме поняття (або предмет) може позначатися різними словами. У таких ситуаціях саме на

перекладача покладається відповідальність за вибір правильного тлумачення терміна при описі певної предметної ситуації з конкретної науково-технічної сфери.

1.2. Класифікації термінологічної лексики

Якщо проаналізувати термінологію, що вживається фахівцями певної галузі в наукових текстах, усному професійному мовленні, вводиться в словники тощо, то виявляється, що частина термінів використовується лише в одній галузі, а частина – в іншій. Це свідчить про те, що терміни неоднакові за ступенем спеціалізації їхнього значення.

Залежно від ступеня спеціалізації значення терміни можна поділити на три основні групи [5, с. 78]:

1. Загальнонаукові терміни, тобто терміни, які вживаються практично в усіх галузевих термінологіях, наприклад: *system*, *tendency*, *law*, *theory*, *concept* та ін. Такі терміни в межах певної термінології можуть конкретизувати своє значення, пор.: *monetary system* (валютна система), *drainage system* (осушувальна система). До цієї категорії відносять і загальну технічну термінологію *aggregate* (агрегат), *device* (пристрій).

2. Міжгалузеві терміни – це терміни, які використовуються в кількох споріднених або віддалених галузях. Так, економічна наука має термінологію, спільну з іншими соціальними, природничими науками, наприклад: *amortization* (амортизація), *environmental costs* (екологічні витрати), *private property* (приватна власність).

3. Вузькогалузеві терміни – це терміни, характерні лише для певної галузі, наприклад: *leasing* (лізинг), *chip* (чип).

У мовленні фахівців, крім термінів, широко побутують інші спеціальні одиниці – професіоналізми та номенклатурні назви.

Професіоналізми – це слова або вислови, притаманні мові людей певної професійної групи. Професіоналізми визначають спеціальні поняття, знаряддя або продукти праці, виробничі процеси, народні ремесла. Вони носять чіткий місцевий характер, їм властива деяка емоційність, викликана особливостями просторіччя [38, с. 45]. Суттєва різниця між термінами і професіоналізмами полягає в тому, що терміни – це офіційні наукові назви поняття, а професіоналізми виникають як розмовні, неофіційні заміники термінів (вишка – вища математика, платіжка – платіжне доручення) або коли та чи інша професія, рід занять не має розвинутої термінології (наприклад: рибальство, гончарство тощо). Професіоналізми можуть використовуватися в неофіційному професійному спілкуванні, проте вони є ненормативними у професійних документах, текстах, в офіційному усному мовленні.

Номенклатура (від лат. *nomenclatura* – перелік, список імен) – це сукупність назв конкретних об'єктів певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо. Їх потрібно відрізнити від термінів, що позначають абстраговані наукові поняття [38, с. 89]. Номенклатуру становлять іменники та словосполучення, які передають як систему назв об'єктів певної науки, так і сукупність назв одиничних об'єктів (наприклад, у географічній номенклатурі – the Black Sea, the Desna), видові назви (у ботанічній лексиці назви дерев: oak «дуб», spruce «смерека», fir «ялина»).

Існує медична, мовознавча, хімічна, економічна номенклатура (пор.: термін *currency* (валюта) і номенклатурні назви *dollar*, *euro*, *peso* тощо), технічна (пор.: термін борознороб-щіліноріз і номенклатурні назви ДЩН – 1, ДЩН – 2).

Номен (одиниця номенклатури) виступає як відносно довільний «ярлик» предмета, конвенційно «прикріплений» представниками відповідної галузі знання, який не претендує на розкриття чи принаймні часткове відображення його у формі лексичного значення. Разом з тим, розв'язання проблеми нормалізації номенклатурних утворень не належить в цілому до

концепції лінгвістики. Норми у сфері оригінальних знаків, символів, номенклатур не мають безпосереднього узгодження з нормами мови (тут не йдеться про орфографію) та встановлюються не лінгвістами, а виключно фахівцями даної галузі науки і техніки [36, с. 72].

Виділяють ще один різновид терміна – торговельний знак або паронім [3, с. 45]. В умовах масового виробництва виникла ціла наука утворення торговельного знака, застосування якого пов'язане з дослідженням мотивації поведінки перспективного покупця. У процесі утворення пароніма враховуються як психологічні фактори припущення переконання і принадженя, так мнемонічні, семантичні, аналогові та інші особливості слова, що залучається. При найменуванні об'єкта чи виду послуг до уваги беруться комбінаційні особливості звучання і значення форми, змішані імітаційні процеси.

У підрозділі 1.3. розглянемо структурні особливості термінів, що визначають їх способи утворення.

1.3. Способи термінотворення

Для словотвірної архітекτονіки термінологічних одиниць більшості мов характерні в цілому ті ж самі принципи, що й для загальноживаних одиниць. І. Кікець та Н. Кікець пропонують таку класифікацію словотворчих типів термінів [16, с. 19]:

1. Терміни – кореневі слова:

- корінна непохідна лексика (nose, ніс);
- запозичена непохідна лексика (atom, атом).

2. Похідна лексика:

- терміни, утворені за допомогою суфіксації (explosion, жабка);
- терміни, утворені за допомогою префіксації (unemployment, відбій).

3. Терміни-складні слова (turbogenerator, самоокупність).

4. Терміни-словосполучення (direct current, обчислювальна машина).
5. Терміни-аббревіатури (NMR – nuclear magnetic resonance, РОЦ – регіональний обчислювальний центр).
6. Літерні умовні позначення (g = Gramm).
7. Символи (знаки) – математичні, хімічні, астрономічні, ботанічні та інші (% = Prozent).
8. Номенклатура.

До класифікації термінів окрім запропонованого підходу слід віднести й класифікацію, запроповану А.Я. Коваленко, що усі терміни англійської мови поділяє на [17, с. 82]:

- прості, які складаються з одного слова: circuit – ланцюг;
- складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: flywheel – маховик;
- терміни-словосполучення, які складаються з декількох компонентів: circuit breaker – автоматичний вимикач.

Терміни-словосполучення, в свою чергу, можна поділити на три типи:

1) до першого належать терміни-словосполучення, компонентами яких є самостійні слова, котрі можуть вживатися окремо і зберігають своє значення, наприклад:

brake-gear – гальмова система, де brake – гальмо, gear – прилад.

2) до другого типу належать такі терміни-словосполучення, які мають одним з компонентів технічний термін, а другим – загальноживану лексичну одиницю. Компонентами такого типу термінів можуть бути два іменники або іменник і прикметник. Цей спосіб утворення науково-технічних термінів більш продуктивний, ніж перший, де обидва компоненти є самостійними термінами: back coupling – зворотний зв'язок.

3) до третього типу відносять терміни-словосполучення, обидва компоненти яких становлять собою слова загальноживаної лексики, і тільки сполучення цих слів є терміном. Такий спосіб творення науково-технічних термінів є непродуктивним: line wire – провід під напругою.

Жабо Н. І. поділяє терміни на [11, с. 12]:

1. Терміни-слова (вони виражені одним словом): resin, marketing, бетон, ембріон;

2. Терміни-словосполучення, які поділяються на:

а) вільні словосполучення, де кожний з компонентів може вступати в двосторонній зв'язок: internal storage, shock lung, космічна швидкість, атомна електростанція;

б) зв'язані словосполучення, де ізолювано взяті компоненти можуть і не бути термінами, а в поєднанні вони утворюють терміни-словосполучення: star system, live video, мислячий робот.

3. Багатокомпонентні терміни (такі терміни можуть бути три-, чотири- і більше компонентними), і представлені вони в значно меншій кількості, ніж попередні види термінів: light absorption spectrometry, very large crude carrier, відкритий розпад радіоактивних компонентів, рівняння руху машин.

Термінологічна лексика як невід'ємна частина словникового складу будь-якої мови є результатом складного історичного процесу, котрий визначається законами розвитку мови і техніки, наукової теорії та культури кожної країни. Процес термінологізації нових понять в науці не може відбуватися хаотично, оскільки існує необхідність чіткої та однозначної комунікації між представниками певної галузі знань, а також на міжмовному рівні. Інакше кажучи, кожний новий термін, запроваджений в ту чи іншу галузеву терміносистему, має бути вдалим: він повинен гармонійно вписатися у дану терміносистему, бути евфонічним, здатним утворювати деривати тощо. Всі ці умови продиктовані тим, що технічна мова передбачає однозначне взаєморозуміння між укладачами технічного завдання та його виконавцями [27, с. 102].

Нові терміни в більшості мов можуть утворюватися трьома основними способами, до яких належать [39, с. 102]:

1. Використання внутрішніх ресурсів мови: карбування похідних слів; надання наявним словам нових значень (семантична деривація); складання основ; укладання словосполучень.

2. Пряме запозичення терміноелементів: повне запозичення (внутрішня форма разом із зовнішньою формою); неповне запозичення (тільки внутрішня форма).

3. Вигадування штучних слів.

Отже, утворення нового терміна – це не обов'язково пряме запозичення з іншої мови. Найчастіше терміни створюються шляхом використання внутрішніх ресурсів мови. У переважній більшості мов світу, включаючи англійську та українську мови, пряме запозичення іншомовних елементів не є головним способом творення нових термінів. Іншомовні елементи становлять при цьому лише незначну частину, яка може коливатися залежно від традицій та настроїв тих чи інших термінотворців, але майже в усіх цих мовах перевага надається саме внутрішнім ресурсам мови.

За рахунок внутрішніх ресурсів мови науково-технічні терміни в більшості мов створюються, як правило, п'ятьма основними способами: надання наявним словам нових значень (семантична деривація); побудова термінів за допомогою дериваційних афіксів; складання основ терміноелементів; утворення термінологічних словосполучень; утворення аббревіатур.

Н. В. Скибицька, у свою чергу, називає такі способи творення нових термінів шляхом зміни значень звичайних слів загальнолітературної мови та термінів, запозичених з інших галузей науки і техніки [45, с. 485]: називання за схожістю зовнішніх ознак; називання за схожістю функцій; називання за суміжністю понять; називання за аналогією; уточнення значення. При цьому найбільш поширеним серед них є називання за схожістю ознак або за схожістю функцій.

Перенесення значення може відбуватися різними способами: за класифікаційною співвідповідністю понять; за аналогією понять; за

технічною аналогією; за зовнішньою аналогією; за суміжністю понять [12, с. 45]. Іноді терміни, утворені шляхом надання наявному слову нового значення, втрачають зв'язок зі словами, від яких вони утворились, оскільки технічний зміст загальнолітературного слова набуває ще більш спеціального значення, відходячи, таким чином, від свого первинного джерела.

Багатозначність термінів – це явище, схоже на омонімію, коли терміни утворюються за допомогою розширення значення. Чітких критеріїв між багатозначністю та омонімією майже не існує. Варто згадати багато більш-менш вдалих випадків утворення нових термінів шляхом надання нового термінологічного значення вже існуючим словам (наприклад, англ. mouse як комп'ютерний прилад, яке стало з часом інтернаціоналізмом, зокрема, укр. миша, рос. мышь, нім. Maus тощо). Даний спосіб, на наш погляд, не можна назвати зручним, адже дуже часто така полісемія веде до ускладнення при читанні науково-технічної літератури, інколи – до невірної розуміння певного терміна навіть через контекст.

Іншим способом побудови нових термінів за рахунок внутрішніх ресурсів є утворення похідних слів (дериватів) від наявних термінів або від загальнолексичних одиниць [21, с. 49]. При цьому суфікси та префікси, котрі через ті чи інші обставини виявилися найзручнішими для побудови термінів, запозичуються, як правило, із загального морфологічного фонду. З інших мов також можуть запозичуватися морфеми.

Наступним за продуктивністю способом побудови нових термінів є пряме запозичення. Наукова термінологія має досить високу здатність сприймати іншомовні запозичення. Прямі запозичення формують спільний лексичний фонд у різних, не обов'язково споріднених мовах, що сприяє взаєморозумінню фахівців які розмовляють різними мовами. Це означає, що зростання словникового складу будь-якої мови, англійської зокрема, за рахунок наукової термінології, обов'язково супроводжується процесом запозичення окремих іншомовних слів, особливо разом із запозиченням відповідного наукового поняття [2, с. 55]. Пряме запозичення може бути

повним або частковим. При повному запозиченні об'єктом запозичення є як внутрішня, так і зовнішня форма. При частковому запозиченні – тільки внутрішня форма (мотивація). Повне запозичення передбачає пристосування іншомовного слова до фонетичних та морфологічних особливостей мови-реципієнта. Залежно від цього розрізняють повну та часткову асиміляцію.

Повна асиміляція являє собою повне пристосування запозиченого елемента до особливостей мови реципієнта: до його фонетичних (заміна звуків, не властивих мові-реципієнту; перенесення наголосу, якщо мова-реципієнт має постійний наголос; перебудова складів у випадку обмеженої фонемної дистрибуції та кількості типів складів у мові-реципієнті) та морфологічних (підпорядкування системі відмінювання на дієвідмінювання мови-реципієнта) законів [1, с. 38]. За часткової асиміляції деякі фонетичні та граматичні особливості мови-продуцента зберігаються. Так, в англійській мові поодинокі слова французького походження зберегли носові голосні, які не є властивими англійській фонетиці. Збереження оригінального написання у запозичених словах теж є проявом часткової асиміляції.

Основним способом часткового запозичення є калькування, тобто буквальний переклад елементів слова з мови-продуцента на мову-реципієнт. Калька буває повна та часткова. Пряме запозичення може носити як національний, так і інтернаціональний характер. Критерієм визначення між інтернаціональним та національним запозиченням служить наявність даного слова принаймні у трьох неспоріднених мовах [10, с. 164].

Неоднозначним є і ставлення до запозичених термінів. Так звані вчені-«пуристи» заперечують потребу запозичати терміни з інших мов, натомість пропонуючи творити терміни виключно з ресурсів власної мови. Проте насправді це не завжди вдається. Особливістю англійської термінології є вживання в технічних текстах переважно слів не автохтонного, а іншомовного (латинського, грецького чи французького) походження. Наприклад, в англійській мові: замість *piece* – *fragment*, замість *build* – *fabricate*, замість *test* – *experiment*” [18, с. 152].

Інші науковці розглядають запозичення як об'єктивну реальність мовного життя, але вважають, що іншомовних слів у термінології не повинно бути більше 15%, оскільки наявність більшої кількості запозичень призводить до втрати термінологією національного обличчя.

Детальніше лексико-семантичну характеристику термінів комп'ютерної тематики, їх структуру та особливості перекладу з англійської мови на українську розглянемо у підрозділі 2.1.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА ТА ПЕРЕКЛАД ТЕРМІНІВ В КОМП'ЮТЕРНІЙ ГАЛУЗІ

2.1. Семантична типологія комп'ютерних термінів

Фахова мова – сукупність усіх мовних засобів, уживаних в обмеженій професійною ділянкою сфері комунікації для забезпечення взаєморозуміння між людьми, які працюють у цій галузі. Функціонування фахової мови забезпечує докладно визначена термінологія. Словник професійних висловів містить вузькогалузеві лексеми, міжгалузеві наукові терміни, професіоналізми (виробничу лексику), номенклатурні назви, професійний жаргон, арготизми і загальноживані лексеми.

У зв'язку з інформаційним бумом, коли загальна кількість інформації подвоюється через кожні 5 – 6 років, виникає проблема її опрацювання. Тут маємо чергове протиріччя: з одного боку, фахівець зобов'язаний стежити за новими досягненнями у своїй спеціальності, з іншого, – він не в змозі віднайти й засвоїти інформацію необхідного об'єму. Та йому необов'язково знайомитися з усією літературою, де можлива присутність для нього інформаційного „галасу”, надлишкових чи відомих знань [26, с. 25].

Комп'ютерну лексику починають використовувати не лише професіонали, але й люди, які зовсім не мають ніякого відношення до професійної інформаційної сфери, оскільки це явище досить швидко впливається в життя сучасного суспільства. Процес набуття нової лексики, більша частина якої є переробленими на місцевий лад англійськими словами, породило спочатку запозичення, а потім і терміни нової субкультури [7, с. 8].

Так, зрозумілі більшості слова, такі, як юзер, вінда, користуються більшою популярністю, ніж їхні літературні еквіваленти користувач, операційна система Windows. Глобальна інформатизація формує кіберсуспільство, спричиняючи розвиток відповідної фахової мови. Такий

процес неминуче породжує необхідність всебічного розуміння нових термінів та їх адекватного перекладу. Для комп'ютерної лексики характерне застосування мовної гри і засобів мовної експресії.

Усі поняття, вичленовані за лексико-семантичною ознакою, знаходять своє місце в структурі відповідної категорії. Категорії являють собою гранично широкі семантичні групи і є найважливішими поняттями в організації спеціальної, термінологічної лексики. Так, І. О. Розмаріца назвав чотири категорії понять: категорію предметів, категорію процесів (явищ), категорію властивостей і категорію величин [40, с. 9]. Інші науковці виділяють у професійній лексиці наступні категорії понять: предметів; процесів; станів; режимів; властивостей; величин; одиниць вимірів; наук і галузей; професій і занять [43, с. 305].

Особливий інтерес представляє функціонально-семантична стратифікація термінологічної лексики Т. С. Пристайко, в якій виділяються наступні лексико-семантичні групи: загальнонаукова лексика; непроцесуальна характеристика об'єкта; процесуальна характеристика об'єкта; порівняння, зіставлення, протиставлення об'єктів; представлення об'єкта; об'єкт опису, дослідження; матеріальний результат.

Дослідження інновацій англійської мови свідчить, що дуже часто їхня інтеграція в лексико-семантичну систему залежить від безпосереднього зв'язку з актуальними суспільними рухами, обумовлюється висуванням на перший план певних соціальних сфер. Такою сферою в даній роботі було обрано комп'ютерну сферу.

У ході дослідження термінів комп'ютерної сфери проведено аналіз мовних одиниць з періодичних видань комп'ютерно-технічного спрямування, словників. З метою систематизації мовного матеріалу, досліджені одиниці комп'ютерної сфери поділено на групи згідно з їх приналежністю до певної області використання чи позначення тих чи інших явищ. Групи сформовані відповідно до частотності вживання комп'ютерних термінів у певній сфері.

Так, до першої групи відносяться терміни, пов'язані з “інтернетизацією” суспільства, оскільки саме з цим процесом пов'язана найбільша кількість лексикофразеологічних інновацій останніх років. Як відомо, Інтернет вважається частиною простору, яку вчені називають “інформаційною екологією” (information ecology). З поняттям “інформодіяльності” співвідноситься ціла низка новотворів, як, наприклад, словосполучення information environmentalism, information pollution, information scent та інші інновації. Прискорений темп розвитку “інтернетівського світу” зумовив появу таких понять як Net time – інтернетівський час, cybernating – процес довгого перебування у віртуальному просторі, повне заглиблення в нього тощо [44].

Другу групу становлять терміни з комп'ютерних та інформаційних технологій, а також пов'язані з ними види діяльності. Наприклад, саме завдяки сучасним комп'ютерним технологіям стає можливою майже моментальна зустріч членів родини, друзів, колег по роботі. Такі збори значної кількості людей відбиваються неологізмом social swarming. Використання інформаційних технологій на початку XXI століття набуло неабияких масштабів. Так, процес впровадження технологій у суспільне життя в англійській мові навіть отримав окрему назву – technocreep [53, с.56], в той час як нова за формою і за змістом культура в суспільстві, яка практично в усіх сферах життя використовує комп'ютерні технології називається cyberculture – кіберкультура

До третьої групи аналізованих лексичних одиниць належать терміни, пов'язані з негативними наслідками комп'ютеризації суспільства, зокрема з комп'ютерним шахрайством. Сучасна інформаційна техніка зробила “внесок” у загострення проблеми злочинності, зумовлена стрімкими темпами розвитку різноманітних технічних можливостей для порушників закону. У зв'язку з цим, виникають такі поняття як cyberterrorism, cyber-sabotage тощо [40].

Четверту групу даної сфери, становлять терміни, які позначають стан, емоції та відчуття, пов'язані з комп'ютерною діяльністю. Як відомо, вплив сучасних інформаційних технологій на психіку людини викликає низку емоцій різноманітного характеру, більшість з яких негативні. Наприклад, нездатність звичайної людини “перетравити” великі об'єми інформації призводить до такого явища, як “інформаційний стрес” (infostress), у той час як тривала робота з сучасною технікою спричинює “технострес” (technostress) та “комп'ютерну хворобу” (computer sickness). Сильний гнів, викликаний розладами у всесвітній Інтернет мережі, позначається словосполученням Web rage, відчуття незручності або вини, викликане залежністю від комп'ютерних ігор – словосполученням gamer shame, розгубленість та збентеження, спричинені складною цифровою технологією, відображаються новотвором mode confusion [40].

Отже, найбільш розповсюдженими є новотвори, пов'язані з таким актуальним явищем сьогодення, як інтернетизація та вплив її процесів на життя та мову громадян. Можливості сучасної комп'ютерної техніки також дали поштовх для народження нових слів, що яскраво позначилось на словниковому складі комп'ютерної мови. Не стали винятком і комп'ютерні шахрайства, з якими пов'язана лєвова доля сучасних комп'ютерних інновацій, а також позитивні та негативні емоції, пов'язані зі світом комп'ютерних та інформаційних технологій.

Серед джерел метафоризації в комп'ютерній термінології (сфери високих технологій) найактивніше функціонують біоморфна (антропоніми, зооніми) та соціальна сфери [32, с. 34].

- біоморфні метафори представлено такими словосполученнями: black widow дослівно, “чорна вдова”, що є наслідком вторинного уподібнення. Первісним було порівняння поведінки жінки з поведінкою всім відомого павука-самки. У комп'ютерній лексиці цей термін позначає прикладну міні-програму Ява, після виконання якої руйнується інше програмне забезпечення на комп'ютері. Тут простежується явище так званої ретермінологізації –

переходу терміна з однієї галузі в іншу: зі значення загальноповживаного слова “література, персонажі”:

A Robin Hood Tax to Pay for the Wars [50].

Rep. Jeff Flake (R-Ariz.) called the event a chance for his wife of 25 years, Cheryl, “to be Cinderella” and added that she was buying a new dress for the event [46];

- економіка:

America cannot afford four more years of a president who is the first to lose jobs since Herbert Hoover in the Great Depression [45];

- політика:

For Obama, will it be Truman or Clinton? In the weeks after his election two years ago, President Obama was often linked to two other presidents, Franklin D. Roosevelt and Abraham Lincoln. Today, Democrats debate whether he should act more like Harry Truman or Bill Clinton to avoid becoming another Jimmy Carter [48].

Використання прецедентних імен Harry Truman or Bill Clinton має на меті вказати два стилі керівництва, які може обрати політичний лідер. Питання полягає в тому, який стиль управління вибере Барак Обама.

- терористичні акти:

The goal of any organized terrorist attack is to goad a vastly more powerful enemy into an excessive response. And over the past nine years, the United States has blundered into the 9/11 snare with one overreaction after another [49].

Another John McCain Gaffe - Iraq Was the First Major Conflict After 9/11 [49].

9/11 є покликанням на жахливі події, які відбулися 11 вересня. Прецедентні імена президентів Америки, представлені в політичному дискурсі, сприяють створенню іміджу мовної особистості:

Obama’s opportunity to be the decider We don’t define periods in American history by who held the majority in Congress. It was the Reagan Era, not the Tip O’Neill Era – just as we’re now living in the Obama Era, no matter what John

Boehner or Mitch McConnell might hope. With a defiant, Churchillian vow to fight in the committees, on the beaches, etc., but “never surrender” to the encroaching hordes? With a broad smile and an invitation to join hands in bipartisan compromise, and perhaps a singalong around the campfire? With a somewhat less genuine smile and a series of maneuvers, in concert with the Democratic leaders in Congress, that forces congressional Republicans to cast politically difficult votes? [51].

Наведений фрагмент політичного дискурсу містить прецедентні феномени Reagan Era, the Tip O’Neill Era, Churchillian vow.

I realized that almost immediately with the election of Ronald Reagan in 1980, which is why I cast my first vote for president for the independent, liberal “Rockefeller Republican”, John Anderson [52].

Прецедентне ім’я Rockefeller Republican позначає ліберального республіканця.

They are younger and right now, Washington thinks they may have the cure for the Great Depression if only FDR hadn’t been brainwashed by his liberal wife [53].

Прецедентне ім’я FDR є аббревіатурою на позначення одного із експрезидентів США Franklin Delano Roosevelt.

Sarah Palin takedown of the week: Don’t miss Kathleen Kennedy Townsend’s superb essay drop kicking Half-Governor Whack Job’s no-nothing, breathtakingly presumptuous criticism of JFK’s famous speech on religion and politics [54].

Аналогічно прецедентне ім’я JFK позначає John Fitzgerald Kennedy.

Таким чином, мовна особистість політика проявляється в процесі комунікації та взаємодії з іншими представниками тієї ж лінгвокультури. Використання прецедентних феноменів свідчить про рівень сформованості комунікативної компетенції мовної особистості та сприяє реалізації її мовленнєвих інтенцій. Використання прецедентних феноменів у політичному

дискурсі зумовлено національними особливостями культури, в якій вони функціонують.

Незважаючи на загальноприйняту думку, що мова текстів інституційних дискурсів має бути чіткою та стислою, незаперечним є той факт, що образність присутня навіть у наукових та науково-технічних текстах [19, с. 52].

В рамках цього визначення термін має бути однозначним, систематичним, стилістично нейтральним (computer, disc, adapter і т. ін.) Сучасна наука тяжіє до семантичної уніфікації систем термінів однієї і тієї ж галузі науки в різних мовах (однозначна відповідність між термінами різних мов). Образ, навпаки, завжди породжується і інтерпретується у багатьох контекстах [34, с. 17]. Також, термін, якщо він є однозначним, систематичним, стилістично нейтральним, характеризується «абсолютною відчуженістю» і об'єктивністю опису певних понять. Образ має суб'єктивну складову, вбирає чуттєвий досвід, який виникає в процесі контакту людини з навколишнім середовищем, тобто він є індивідуальним, особисто значеннєвим, суб'єктивним. З іншого боку образ включає до свого складу результати теоретичного осмислення дійсності крізь призму загальносуспільного досвіду, де цей досвід є безособовим. Коли є образним термін, то його засвоєння буде легшим через те, що він спиратиметься на образ [29, с. 107].

Таким чином, присутність образу в терміні є припустимою. Пояснення припустимої межі образності залежить від правильного розуміння того, про що в контексті йдеться, тобто знань явищ дійсності та їх назв [1, с. 37]. Межа образності знаходиться як в «жорстких» рамках терміна, так і виходить поза них. Адже образність термінів створена уявою та досвідом людини, в першу чергу наочно: cutoff circuit, flatworm, fog index, jacket, rabbit ears і т. ін. Образ терміна може бути не лише наочним, а ще й слуховим, тобто породжений звуковими асоціаціями, наприклад: babble, barf, wobble тощо.

Слідом за Складчиковою Н. [46, с. 43], яка розглядає параметри адекватної образної трансляції при перекладі, ми пропонуємо визначити ієрархію інформативних шарів в структурі образу: семантична інформація (stuck-at), емоційно – оцінна інформації (“rat’s net” program, mortality), експресивна інформація (trust timeout, handshake timing), естетична інформація (fog index). Як видно із прикладів, допустима межа образності в англійській комп’ютерній термінології є досить високою. Це може бути пояснено тим, що саме завдяки використанню образних термінів збільшилася кількість реципієнтів адже набагато цікавіше та легше запам’ятовувати інформацію, яка через образність звертається до нашої уяви і разом із новим терміном, запам’ятовується не лише його значення, а ще й образ.

Характеризуючи лексичний склад комп’ютерної підмови, її можна розподілити на декілька груп, згідно зі сферою використання:

- загальноживана комп’ютерна лексика;
- лексика користувачів Internet;
- професійна лексика програмістів;
- лексика користувачів комп’ютерних програм;
- лексика комп’ютерних ігор, тощо.

Щодо розподілу комп’ютерної лексики за частинами мови, основний масив складають іменники (наприклад, *twink* – ламер, некомпетентна людина) та дієслова (наприклад, *to beam* – надіслати електронною поштою), хоча представлені й прикметники (наприклад, *bogus* – нефункціональний) та прислівники (*automatically* – несподівано добре).

В англійському комп’ютерному жаргоні представлені також і вигуки (наприклад, *Sheesh!* *Bleat!* – вияв несхвалення, *Blargh!* – прикρόсті, *Bang!* – радощів, *Barf!* – відрази). Словотвірні процеси досить активно розгалужують комп’ютерну лексику, про що свідчить наявність досить великої кількості спільнокореневих слів [13, с. 146].

Наприклад, в англійській мові багато слів було утворено від дієслова *to hack* – працювати на комп’ютері, програмувати:

hack – програма,

hacker – програміст, зломщик комп'ютерних програм,

hackish – притаманний програмісту,

hackishness – щось, притаманне програмісту,

hackerese – комп'ютерний жаргон,

nethack – програма, що була зламана або отримана через мережу,

hackandslay – грати в агресивну комп'ютерну гру, тощо.

Англійська комп'ютерна лексика характеризується досить розгалуженою структурою. Так, наприклад, існує ряд номінацій, об'єднаних узагальнюючою назвою box – комп'ютер:

toastertoy – застарілий маленький комп'ютер,

homebox – домашній комп'ютер,

dinosaur – застарілий великий комп'ютер,

green machine – комп'ютер для військовий цілей,

webtoaster – комп'ютерсервер.

Зустрічаються слова синоніми, наприклад, netter, cyberpunk, netizen – людина, яка часто відвідує Internet; а також слова антоніми, наприклад, to hack on – програмувати ретельно, to hack up – програмувати недбало.

Отже, комп'ютерна лексика з'явилася досить недавно, однак, рухливі процеси розвитку комп'ютерної техніки зумовили її динамічність: постійне поповнення новими словами, що називають нові процеси та явища, швидке застаріння термінів, котрі називають явища, що вже не є сучасними.

2.2. Основні суфікси та префікси, що використовуються при утворенні простих комп'ютерних термінів

Спільними рисами для термінології й професійної лексики є спеціалізація значення й утворення на цій основі специфічних лексико-семантичних систем, обмеження кількості користувачів цієї лексики і сфер

уживання. Професіоналізми є неофіційними, але загальноприйнятими серед спеціалістів розмовними термінами. Проте дослідники відмежовують професіоналізми від термінів. Межуючи одне з одним, терміни мають більш впорядкований та нормалізований характер, у той час як професіоналізми є напівофіційними лексичними одиницями, які вживаються вузьким колом фахівців, причому переважно в розмовній мові. Незважаючи на ці істотні відмінності, між цими двома сферами лексики існує безперервний взаємообмін, і професіоналізм може існувати також і як синонім терміна [6, с. 120].

Розвиток мови – об'єктивний процес, у якому основну роль відіграє молоде покоління як найбільш гнучкий прошарок населення. Найяскравіше це явище проявляється на зламі епох, у періоди стрімких соціальних процесів, а також під час розвитку науки і техніки, а у нашому випадку – під час розвитку нових комп'ютерних технологій. У цьому питанні українська мова, безперечно, знаходиться під впливом англійської мови. І ми не зможемо зупинити цей процес доти, поки самі не станемо створювати щось нове в галузі комп'ютерних технологій.

Так, досліджуючи комп'ютерну термінологічну систему, Ю. Б. Лабенська зауважує, що комп'ютерна термінологія у своєму функціонуванні і словотворі підпорядкована законам української мови. Зокрема, найпоширенішими способами словотворення у комп'ютерній лексиці є афіксальний, безафіксний, а також лексико-семантичний [24, с. 271].

М. В. Теплова відносить термінологічну систему галузі інформаційних технологій до наймолодших систем та досліджує утворення неологізмів у зазначеній галузі, а також аналіз шляхів їх адекватного перекладу іншими мовами [48, с. 77]. Актуальність термінологічної проблематики весь час зростає, причому на перший план висувається зіставне вивчення терміносистем, оскільки воно допомагає глибше проникнути в суть специфіки кожної термінологічної системи.

Застосування зіставного методу при вивченні одиниць різних мовних рівнів має певну традицію, що ґрунтується на працях В. Гака, Ф. Циткіної, В. Лейчика, М. Докуліла, В. Скалічки та ін. Основою зіставного методу є системно-функціональне вивчення мови як органічного цілого. Підставою для порівняння при цьому є релевантні закономірності системи мови, що відкривають можливість поглибленого вивчення як внутрішньомовних явищ, так і міжмовних зв'язків. Інтерес сучасних дослідників (О. Тараненко, І. Кочан, М. Кочерган, В. Манакін, А. Левицький), виявлений до зіставного вивчення мов, свідчить про його цінність і перспективність.

Постійний розвиток словникового складу, наголошував Н. Бондаренко, зумовлюється тим, що він в своєму існуючому стані ніколи не може відбити всю безмежність людського досвіду, безмежність навколишнього світу [4, с. 6].

Під “словотвором” розуміють правила творення мовних одиниць за певними моделями та схемами, систему способів та засобів творення нових слів [30, с. 168]. Словотвір виконує важливу роль з точки зору когнітивної лінгвістики, оскільки це процес, цілком орієнтований на комунікацію, на передачу знань про світ, на структурування тих елементів навколишнього світу, які в процесі діяльності суб'єкт виділив і якими опанував. Більшість неологізмів, як відомо, це похідні слова, деривати. Похідні слова на відміну від простих не тільки іменують окрему дію, предмет, але й вказують на зв'язок, на їх відношення до інших дій, предметів. Тим самим виникає можливість з'єднати новий досвід зі старим, пізнати невідоме через відоме.

Актуальність вибору проблеми визначається необхідністю комплексного аналізу процесів та явищ, які відбуваються в словниковім складі сучасної англійської мови під впливом такого екстралінгвістичного фактору як бурхливий розвиток сучасних інформаційних технологій. Поза увагою вчених здебільш залишаються питання, які пов'язані з внутрішньомовною мобільністю та міграцією лексики, які є, на думку

Н. Ю. Бондаренко, важливим, навіть вирішальним фактором розвитку словникового складу сучасної англійської мови [4, с. 7].

Деякі лінгвісти ділять новоутворені слова з урахуванням їх структурно-семантичних характеристик на лінійні та нелінійні. Лінійні похідні зводяться до складання певних елементів, нелінійні ж не можуть бути представлені у вигляді ланцюжкового структурного аналога [21, с. 23].

До лінійних моделей відносяться [21, с. 24]:

- 1) Утворення афіксації, що виходять в результаті складання слів (основ) з афіксами (суфіксами або префіксами);
- 2) Складні слова, що виходять в результаті складання двох і більше самостійних елементів мови (слів, словосполучень, основ);
- 3) Змішані утворення (суфіксально-префіксальні і складно-похідні слова);
- 4) Аббревіатури або складноскорочені утворення.

Похідні, утворені по лінійних моделях, характеризуються морфологічною членимістю, тобто можливістю бути представленими у вигляді структурної формули $x+y$. У нелінійних утвореннях відсутні спеціальні словотворчі ознаки. Із словотворчої (морфемною) точки зору вони нечленими і є одиницями, транспонованими з однієї частини мови в іншу. Загальними для них нерідко є зміна в одному або декількох фонологічних компонентах основи, тобто те, що іноді називають внутрішньою флексією, чергуванням звуків і т. д.

До нелінійних моделей похідних належать наступні утворення із загальною формулою $x \rightarrow y$ [21, с. 25]:

- 1) Конверсійні похідні;
- 2) Слова, отримані в результаті субстантивації, ад'єктивації інших частин мови;
- 3) Утворення, отримані в результаті фонологічного перетворення кореня або основи слова;

4) Утворення, отримані шляхом відсікання словозмінних показників (так зване «зворотне словотворення»).

Дериваційні афікси є двох видів – суфікси і префікси. Афіксальне словотворення відносять при цьому до лінійної характеристики. Афіксація є одним із найбільш продуктивних способів словотворення.

Аналізуючи лексичні одиниці комп'ютерної сфери слід виділити такі моделі словотвору, які є найбільш продуктивними:

Афіксальний. Особливо інтенсивним є утворення префіксальних неологізмів.

Активно вступав в дериваційні зв'язки інтернаціональний префікс *super-*. Словотворче значення елемента *super-* дає йому широкі можливості для відображення сучасного науково-технічного прогресу. Так, наприклад, неологізм *superdistribution* позначає «розповсюдження цифрових файлів *on-line*»:

Superdistribution tracks and enforces usage rather than possession and is generally recognized as the best approach to selling digital property (digital versions of text, data, knowledge, pictures, music, videos, etc.) on the Internet. (Information Today, January, 1999)

В значній мірі функція відображення досягнень науки та техніки притаманна також продуктивним префіксам *micro-*, *mini-*, *multi-*. Безпосередньо з мережею Інтернет пов'язані такі інновації як:

microbrowser – «веб-браузер, що використовується в телефонах нового покоління»;

microchannel – «телевізійний канал або веб-сторінка з програмами чи відеороликами, які направлені до малої та визначеної групи глядачів»;

multi-channel shopping – «можливість купувати товари різними способами: в магазині, через каталоги або *online* [42].

Продуктивним залишається афіксоїд *cyber-*, інновації, утворені за допомогою цього словотворчого елемента, називають «кібернеологізмами» [31, с. 304]. Серед таких «кіберслів» можна виділити наступні:

cyberpark – «територія, на якій знаходиться велика кількість компаній, що займаються комп'ютерними технологіями»;

cyberpiracy – «купівля імені інтернет домену, що містить ім'я торговельної марки зареєстрованої компанії, з метою продажу імені домену іншій компанії»;

cyberscriber – «1. той, хто пише про інтернет, 2. той, хто публікує будь-яку інформацію в інтернет форумі»;

cybergripping – «скарга на компанію або її продукцію через веб-сторінку, створену спеціально для цієї мети»;

cyberchondriac – «особа, яка вважає, що має певне захворювання, тому що симптоми відповідають тим, які перелічені в інтернет-сайті здоров'я» [40].

Суфіксація як словотвір значно ширша, ніж префіксація. Пропорційна частина власно мовних суфіксів також більша, ніж серед префіксів. Це означає, що активне запозичення латинських, грецьких та французьких суфіксів не витіснило словотвірчі елементи власної мови, продуктивність яких може час від часу зростати. Однією з особливостей, що відрізняє префіксацію від суфіксації є те, що префікси, на відміну від суфіксів, в більшості випадків не відносять утворені слова до нової частини мови.

Всього за останні 20 років в утворенні нових слів було використано 103 суфікси: -ability –able , -ac, -acy, -ance, -ant, -ative, -ed, -ee, -er/or, -ery, -ing, -ion, -ional, -ish, -ism, -ist тощо [22, с. 23].

В утворенні нових одиниць активну участь беруть напівсуфікси: -athon, -gate, -friendly, -a/holic, pedia/raedia тощо.

Префіксальні новоутворення не такі багаточисельні, хоча кількість префіксів та напівпрефіксів перевищує кількість суфіксів та напівсуфіксів. Серед префіксів переважають одиниці латинського походження: a (n)- , aero-, agri-, anti-, audio-, Euro-, extra-, flexi-, poli-, porno-, post-, та ін.

Серед найбільш продуктивних префіксів слід відмінити: anti-, co-, de-, non-, post-, pre-, ne-, sub-, in-. Найбільшою мірою новизни володіють одиниці,

створенні за допомогою нових афіксів та напівафіксів, таких як: -on, -ase, -sol, -ink, -manship, -eco, -mini, -maxi, -mega, -eine, -oholic, -dial-a, -flexi, і т. д. [22, с. 24].

Наприклад:

antiviral – антивірусна програма в комп'ютері;

minidisc – маленький диск для комп'ютерів, плеєрів;

Sony yesterday made a bit to win the Nintendo generation back to music with the launch of the MiniDisc – a miniature compact disc for portable players;

teleshopping – робити покупки за допомогою комп'ютера і телефону;

superscalar – мікропроцесор комп'ютера, який виконує більше однієї інструкції відразу;

telebanking – фінансова організація, яка дозволяє клієнту робити банківські операції через комп'ютер [40].

Афіксальні одиниці складають 24 % всіх новоутворень і в незначній мірі поступаються складним словам. Однак ніколи ще в історії англійської мови кількість афіксів не була настільки багатою та різноманітною, як в наш час.

2.3. Складні та складені комп'ютерні терміни

Основний масив комп'ютерних термінів утворений способом осново- або словоскладання. Залежно від кількості основ, які беруть участь у творенні терміна, у нашій роботі розрізняємо переважно двокомпонентні:

(1) If the CD-ROM folder does not open automatically, double-click the CD-ROM icon on the **desktop** [58, с. 5].

Якщо папка компакт-диска не відкриється автоматично, двічі клацніть піктограму компакт-диска на **робочому столі**.

(2) Connect the other end of the IDE cable to the IDE connector on the **motherboard** [58, с. 7].

Підключіть інший кінець кабелю IDE до роз'єму IDE на **материнській платі**.

Складні терміни являють собою сталі словосполучення, за яким закріплене певне термінологічне значення. Переважна більшість термінів становлять препозитивні атрибутивні словосполучення, тобто такі словосполучення, де є означення і означуваний компонент й означення займає в словосполученні початкову позицію.

Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміна [29, с. 97].

Важливо також встановити, в яких семантичних відносинах перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Характер цих відносин й визначає порядок та сам зміст перекладу складного терміна. Синтетичний етап перекладу передбачає вибудування компонентів у залежності від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанту перекладу складного терміна [29, с. 98].

Слід зауважити, що переважна більшість відібраних нами складних термінів-словосполучень має у своєму складі два або три компонента, тому для них буде доцільною використання моделей:

Adj + N:

Remove all the **protective materials** and orange tape from the outside of the machine. The tape and protective materials may differ in shape and position from what they actually are [43, с. 32].

Зніміть із зовнішнього боку апарата всі **захисні матеріали** та жовтогарячі стрічки. Форма та положення стрічки й захисних матеріалів можуть відрізнятися від дійсних.

N + of + AdjN або N + of + N:

Removing the power plug while all the lamps on the Operation Panel light up or flash may cause drying and **clogging of the FINE Cartridges**, resulting in poor printing [44, с. 9].

Виймання штепселя шнура живлення, коли всі індикатори на панелі керування світяться або блимають, може призвести до висихання або **закупорювання картриджів FINE (FINE Cartridges)**, що спричинить низьку якість друку.

N + N:

On-screen manuals can be viewed on a computer. They are included on the Setup CD-ROM and are installed during **the software installation** [43, с. 23].

Електронні посібники можна переглянути на комп'ютері. Ці посібники містить Компакт-диск із програмою встановлення (Setup CD-ROM), і вони встановлюються під час інсталяції **програмного забезпечення**.

Part.I + N:

The machine may make operating noise when **feeding paper**. This is normal operation [44, с. 18].

Під час **подавання паперу** з апарата може лунати робочий шум. Це не є ознакою неполадки.

Отже, складні терміни-словосполучення перекладаються переважно наступними способами:

складним терміном, де український відповідник 1 виступає у формі родового відмінку постпозитивним означенням до відповідника 2;

складним терміном, де відповідником 1 виступає прикметник;

складним терміном, де український відповідник є прикладкою;

складним терміном, де український відповідник трансформується в прийменниково-іменникове словосполучення;

складним терміном, де англomовний відповідник трансформується в підрядне українське речення;

складним терміном, де англійський відповідник трансформується в словосполучення.

Крім безпосередньо складних слів, в англomовній комп'ютерній професійній (науковій) літературі є складноскорочені назви-абревіатури, утворені з початкових літер слів, які входять у вихідне словосполучення. Це, зокрема, такі традиційні, як:

For **IDE** optical drives, connect a 4-pin power supply cable to **the DC** input connector of the optical drive (as shown in Figure 2) [44, с. 29].

Підключіть чотириштекерний кабель живлення до **відповідного роз'єму** оптичного дисководу (як показано на Малюнку 2).

Або:

Easy-WebPrint EX is **Web** print software that is installed on the computer when installing the supplied software [43, с. 23].

Easy-WebPrint EX – це **програмне забезпечення для друку в Інтернеті**, яке встановлюється на комп'ютері під час устанoвлення програмного забезпечення з комплекту поставки.

Варіанти перекладу абревіатур коливаються в межах транскодування, або/і описового перекладу.

Шляхом суцільної вибірки з технічних інструкцій та посібників нами було відібрано 100 фрагментів на позначення простих термінів та термінів-словосполучень, пов'язаних із комп'ютерною галуззю. Результати розподілу термінів за структурними словотвірними ознаками виявилися досить неоднорідними (див. табл. 2.1.).

Таблиця 2.1

Прості терміни та терміни-словосполучення у галузі комп'ютерних технологій

Вид	Кількість %
1. Прості однослівні	31 (26,05 %)
2. Терміни-словосполучення	88 (73,9%)

Дані таблиці свідчать про те, що переважна кількість комп'ютерних термінів представлена термінами-словосполученнями і становить 73,9 %, серед яких аббревіатури та скорочені форми займають лише 8,4 % від загальної кількості обраних нами одиниць (119 ЛО). Прості терміни порівняно з складними термінами-словосполученнями представляють 26,05 %, хоча теж досить поширені.

Таким чином, аналіз словотвірних способів, за допомогою яких поповнюється англійська комп'ютерна лексика, дозволяє зробити такі висновки: її кількісний склад постійно розширюється, що зумовлено стрімким розвитком комп'ютерних технологій; найпродуктивнішим способом словотвору є афіксація, причому зафіксовано існування специфічних афіксів, характерних тільки для комп'ютерної підмови; поряд з афіксацією продуктивними засобами також є конверсія, словоскладання та компресія; неформальне спілкування в комп'ютерній мережі супроводжується стрімким процесом утворення аббревіатур, котрі дозволяють економити мовні ресурси та час.

У підрозділі 2.4. розглянемо способи перекладу комп'ютерних термінів у контексті, що може впливати на варіант вибору відповідника.

2.4. Особливості перекладу англійських термінів комп'ютерної тематики

Основними способами перекладу термінів, як наголошує Л. М. Черноватий [50], є транслітерація/транскрипція, транскодування, калькування, а також описовий та еквівалентний переклад.

Визначають два етапи у процесі перекладу терміна:

- 1) з'ясування значення терміна у контексті;
- 2) переклад значення рідною мовою.

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквівалента. Еквівалент – постійна лексична відповідність, яка точно співпадає із значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту. Тому слід вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів.

Усі терміни за своєю будовою поділяються на:

- 1) прості, які складаються з одного слова (consignee, invoice);
- 2) складні/складені, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс (dualchannel, duty-free, counterpurchase);
- 3) терміни-словосполучення, які складаються з декількох компонентів (combined transport document).

Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до його складу [16, с. 276]. Важливо також встановити, в яких семантичних відносинах перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Характер цих відносин й визначає порядок та сам зміст перекладу складного терміна.

Синтетичний етап перекладу передбачає вибудову компонентів залежно від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанта перекладу складного терміна. Для перекладу термінів-словосполучень використовують:

- описовий спосіб:

When removing **the power plug**, make sure that all the lamps on the Operation Panel are not lit before removing the plug [58, с. 8].

Виймаючи **штепсель шнура живлення**, переконайтеся, що всі індикатори на панелі керування вимкнено.

- прийом транскрибування:

A **USB cable** is necessary to connect the machine with your computer [58, с. 16].

USB-кабель використовується для підключення апарата до комп'ютера.

- прийом калькування:

Lift the **Scanning Unit** (Cover) and fix it with the **Scanning Unit Support** [58, с. 19].

Підніміть **модуль сканування** (кришку) та зафіксуйте його за допомогою **підпори модуля сканування**.

- переклад за допомогою різних прийменників:

Do NOT connect the USB cable at this stage. Make sure that **the Document Cover** is closed [58, с. 12].

НЕ приєднуйте USB-кабель на цьому етапі. Переконайтеся, що **кришка для притиснення документів** закрита.

Таке слово, яке має кілька словникових відповідностей, варіантів, аналогічних йому за значенням, перекладається шляхом відбору варіанта-аналога, який найточніше передавав би значення терміна залежно від слів, які знаходяться у тісному зв'язку з даним словом. Всі терміни позбавлені експресивності:

The specification of the power cord differs for each country or region [58, с. 10].

Технічні характеристики шнура живлення залежать від країни або регіону.

Або:

The LED will turn off if the machine is not operated for about 5 minutes. To restore the **display**, press any button except the ON button [58, с. 12].

Світлодіодний індикатор вимкнеться, якщо апарат не використовується протягом приблизно 5 хвилин. Щоб увімкнути **дисплей**, натисніть будь-яку кнопку, окрім кнопки УВІМК. (ON).

Для еквівалентного перекладу необхідно знати закономірності і способи перекладу інтернаціональних слів. У щоденній перекладацькій практиці термінологіка перекладається за односторонньою моделлю, мова джерела (МД) – мова перекладу (МП). Багато мовних одиниць, словосполучень та речень не мають еквівалентів у мові перекладу [34, с. 25]. Тобто цим мовним одиницям у мові перекладу не існує рівноцінних відповідників, на тому ж рівні стратифікації мовних одиниць вони є неперекладними. Тому користуються таким способом перекладу як транскодування, який переважно застосовується при відтворенні мовних одиниць на рівні слова:

Do NOT connect **the USB cable** to the computer and the machine yet. If you have already connected the cable, disconnect it now [44, с. 12].

НЕ приєднуйте до комп'ютера й апарата **кабель USB** на цьому етапі. Якщо кабель вже приєднано, від'єднайте його.

За допомогою транскрипції та транслітерації, а інколи й змішаним типом відтворюються структури мовних одиниць мови-джерела мовними знаками мови перекладу.

Транслітерація – це переклад із збереженням буквеної структури мовної одиниці мови-джерела у мові-перекладу: atom, plan, activist. Проілюструємо застосування цього способу перекладу на відібраному нами матеріалі. Транскрибування – це вид спеціального письма, за допомогою якого фіксують вимову усних текстів [38, с. 87]. Неперекладність пов'язують з невідтворенням лексичного (денотативного) значення відповідної мовної одиниці мови-джерела засобами мови перекладу. Адже відтворення звукової чи граматичної форми мовної або змістової одиниці мови оригіналу мовними засобами мови перекладу не завжди забезпечує передачу її денотативного значення. Це особливо чітко постає при відтворенні значення й деяких інших

класів змістових одиниць, властивих тільки мові оригіналу і відсутніх у мові перекладу:

Make sure all the following items are supplied. Some **accessories** (1) and (2) are stored within the Paper Output Tray (A). Open the Paper Output Tray to remove them [58, с. 28].

Переконайтеся, що до комплекту поставки входять наведені нижче елементи. Деякі **аксесуари** (1) і (2) зберігаються в лотку виведення паперу (A). Відкрийте лоток виведення паперу та приберіть їх звідти.

Під час дослідження перекладу комп'ютерної термінології використовують декілька шляхів перекладу. Ми, разом з Н. В. Грицьковою, визначили чотири основних.

Транскрипція та транслітерація. Ми погоджуємось з тим, що ці засоби перекладу рідко застосовуються у чистому вигляді. Частіше використовують транскрипцію зі збереженням елементів транслітерації. Способом транслітерації / транскрипції перекладено, наприклад, такі англійські терміни:

operator – оператор, monitor – монітор, portal – портал, server – сервер, laser – лазер, decoder – декодер, processor – процесор, buffer – буфер, hacker – хакер, browser – браузер, router – роутер, moderator – модератор [40].

Серед прикладів чистої транскрипції можна навести терміни cache – кеш, slash – слеш, BASIC – Бейсік [42].

Приклади транслітерації більш численні: port – порт, adapter – адаптер, assembler – асемблер, cursor – курсор, supervisor – супервізор [40].

Для адекватного перекладу термінів, виражених одним словом, необхідно враховувати, що подвоєння приголосних між голосними не передається, як, наприклад, у випадку з терміном processor – процесор. Літера r у кінці терміна передається як звук [r], незалежно від того, чи вимовляється він у слові-джерелі, наприклад: monitor – монітор, scanner – сканер [42].

Перевагою транслітерації/транскрипції у якості способу перекладу є їх надійність. Перекладаючи таким чином малознайоме, не досить вивчене поняття, перекладач, по суті, передає лише його звукову оболонку. А змістовна сторона цього поняття стає зрозумілою через контекст, і є змога уникнути пояснення та інтерпретації його особливих характеристик на мові перекладу.

Ця модель перекладу на сьогодні найпоширеніша при перекладі комп'ютерних термінів. У цьому випадку англійський термін здобуває українську морфологію, парадигму відмінювань і дієвідмін, зберігаючи при цьому вихідний корінь у написанні кирилицею. Транслітерація і транскрипція є надзвичайно продуктивними засобами перекладу і збагачують прошарок не тільки стандартної лексики, а й жаргонної, наприклад, upgrade – апгрейд, user – юзер, shareware – шаровари (ресурс, доступний для сумісного використання) [50, с. 201]. Якщо транслітерація / транскрипція використовується, в основному, при перекладі окремих слів-термінів, то переклад термінологічних словосполучень здійснюється більше засобами калькування та експлікації.

Спосіб адаптованого транскодування. Адаптоване транскодування – це вид мовного посередництва, при якому відбувається не тільки транскодування (перенесення) інформації з однієї мови на іншу (що має місце й при перекладі), але і її перетворення (адаптація) з метою викласти її в іншій формі, обумовленій не організацією цієї інформації в оригіналі, а особливим завданням міжмовної комунікації. Специфіка адаптованого транскодування визначається орієнтацією мовного посередництва на конкретну групу рецепторів перекладу або на задану форму перетворення інформації, що міститься в оригіналі.

Способом адаптованого транскодування перекладено такі терміни: profile – профіль, matrix – матриця, domain – домен, card – карта, directory – директорія, command – команда; viewer – в'ювер [40].

Цьому способу перекладу притаманні такі особливості, як використання в українській мові пом'якшення в кінці слова (модуль), родового закінчення в мові під час перекладу термінологічних словосполучень (device modification – модифікація пристрою), однієї приголосної замість подвоєння приголосних між голосними (buffer – буфер). Особливо часто транскодування термінів відбувається в тих випадках, коли термін у мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження.

Також можна зустріти такий підвид транскодування, як змішане транскодування: on-line – он-лайн; interface – інтерфейс; organizer – органайзер; device – девайс; chat – чат; chipset – чіпсет; adaptor – адаптор; chorus – хорус [42].

Калькування. Під час перекладу текстів комп'ютерної тематики вживаються повні семантичні кальки (тобто кальки, де всі терміноелементи вихідної мови послівно або поморфемно передані українськими елементами): process – handling procedure – процедура управління процесом; disk storage – дискова пам'ять; current drive – поточний дисковод; image recognition – розпізнання зображення, і неповні семантичні кальки (де частина терміноелементів перекладена не українським елементом, а способом транслітерації: cyderworld – кіберсвіт [40].

Кальковані слова найбільш схильні до асиміляції, та інколи їх виділяють в окрему групу translation loans (запозичення при перекладі). Калькування частіше застосовується для перекладу термінологічних словосполучень. Нерідко в процесі перекладу комп'ютерних термінів транскрипція і калькування використовуються одночасно. Наведемо такі приклади: control panel – панель управління, matrix printer – матричний принтер, file system – файлова система [40].

За допомогою калькування перекладаються назви технологічних стандартів, назви програмних продуктів, нових ресурсів комп'ютерного обладнання: movable table – рухомий стіл, self-cooling – самоохолодження,

line service – лінійна служба, floating zero – плаваючий нуль, target search – пошук цілі, self-loading – самозавантаження), корпорацій (Nvidia, AMD, Novell, Microsoft, Intel і ін.) [42]. Наприклад, назви двох фірм (Microsoft і Intel) вживаються частіше інших. Очевидно, через це вони іноді (особливо в публіцистиці, на відміну від офіційних документів) записуються кирилицею – Майкрософт або Мікрософт і Інтел.

Проілюструємо використання цього методу перекладу на прикладі фрагментів, відібраних нами з технічних посібників та інструкцій:

Do not **switch users** during the installation process [44, с. 3].

У процесі встановлення не **перемикайте користувачів**.

Або:

Turn off your computer and any **peripheral device** connected to it before installing the optical drive [44. с. 325].

Перед інсталяцією оптичного дисководу вимкніть комп'ютер та будь-які **периферійні пристрої**, що підключені до нього.

Описовий переклад. Під час такого методу слово замінюється в мові перекладу словосполученням, яке адекватно передає зміст слова. При застосуванні описового перекладу важливо переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник, щоб не створювати термінологічні дублети в мові перекладу. Зрозуміло, що перекладні словники ще не могли його зафіксувати, проте він може бути зафіксований, зокрема, у вже перекладеній літературі. Для того щоб правильно застосувати такий прийом перекладу, необхідно добре знати предметну сферу тексту, що перекладається, щоб правильно розкрити зміст позначеного терміном поняття. Наприклад:

For SATA optical drives, there is no necessity for **jumper settings** [58, с. 12].

Для оптичних дисководів SATA немає необхідності в **настройках перемикача дисководу**.

Або:

Do not install the machine where an object may fall on it. In addition, do not place any object on the top of the machine. It may fall into the machine when opening covers, resulting in **malfunction** [58, с. 32].

Не ставте апарат у місцях, де на нього можуть упасти які-небудь предмети. Окрім того, не кладіть жодні предмети на апарат. Вони можуть потрапити всередину апарата в разі відкривання кришок і призвести до його **неправильної роботи**.

Розглянемо такі приклади: *burning* – запис компактдиска; *cross fade* – плавний перехід від одного звукового фрагмента або відеокліпа до іншого; *deluxe* – розширена версія програмного пакета, яка включає додаткові програми чи можливості; *freeware* – безкоштовне програмне забезпечення; *software* – програмне забезпечення; *log* – текстовий файл звіту, в який записують усі дії, які виконує програма, і їх результати; *shareware* – умовно-безкоштовне програмне забезпечення, з яким можна працювати протягом певного часу; *wizard* – інтерактивний інструмент для покрокового виконання різних операцій; *protocol* – метод передачі даних, *outscriber* – вихідний пристрій відтворення даних [42].

Термінологічні словосполучення часто використовуються у вигляді аббревіатур / акронімів, більшість з яких є загальноновживаними у галузі інформаційних технологій. Скорочення як засіб утворення слів залишається одним з найбільш продуктивних у сучасній англійській мові, що пояснюється тенденцією до збільшення темпу життя і до економії мовних засобів. Наявність акронімів є однією з типологічних ознак, притаманних науково-технічному типу тексту.

Акроніми є одним з видів економії мовних засобів і слугують компресії інформації на лексичному рівні. Використання аббревіатур / акронімів стає можливим завдяки тому, що адресат ІРТ володіє спільним з автором тезаурусом [12, с. 45]. В ІРТ з інформаційних технологій поширене вживання акронімів спричинено відносною чисельністю багатокomпонентних

термінологічних словосполучень, скорочення яких необхідно для економії місця.

Наприклад: ROM – Read Only Memory, RAM – Random Access Memory, SIP – Single In-line Package, SDLC – Synchronous Data Link Control, TCP/IP – Transmission Control Protocol/Internet Protocol [40].

Таким чином, для інтерпретації англomовних комп'ютерних термінів та породження на цій підставі українських відповідників використовуються такі найуживаніші способи перекладу: транслітерація, транскрипція, адаптоване транскодування, калькування, описовий переклад.

При словниковому перекладі лексичних одиниць на позначення комп'ютерних термінів найбільш розповсюдженим перекладацьким прийомом є описовий переклад або експлікація, що в свою чергу належить до лексико-семантичних трансформацій. При описовому перекладі значення одиниці, яка не має еквіваленту в мові перекладу, експлікується, тобто передається шляхом опису.

При перекладі комп'ютерних інновацій також застосовується калькування (лексична трансформація) у поєднанні з експлікацією. Відносно рідко при перекладі комп'ютерних інновацій зустрічаються транскодування (а саме транскрипція), що належить до лексичних трансформацій, та експлікація. При транскодуванні відтворюється форма лексичної одиниці за допомогою літер мови перекладу. Застосування експлікації забезпечує зрозумілу передачу значення лексичної одиниці, що транскрибується.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки.

Серед основних рис, які відрізняють термінологію від не термінологічної лексики, відмічають системність першої. До інших ознак терміну належать однозначність, відсутність емоційності, багатозначності, синонімії, короткість терміну тощо. Термінологія – це не хаотична множина слів, а організована на логічному й мовному рівні система спеціальних назв. Системність є однією з найважливіших умов існування терміна. Термін може існувати лише як елемент терміносистеми, якщо під останньою розуміти впорядковану сукупність термінів, які адекватно висловлюють систему понять теорії, що описують певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності.

Серед основних ознак терміна (або вимог, які висуваються до термінів) можна виділити такі: системність, наявність дефініції, точність, стислість, однозначність, милозвучність, незалежність від контексту, відсутність синонімів, відповідність правилам і нормам певної мови, експресивна нейтральність. Залежно від ступеня спеціалізації значення терміни можна поділити на три основні групи: загальнонаукові, міжгалузеві, вузькогалузеві. При формуванні фахової лексики називання найчастіше спирається на певні аналогії, асоціації. Утворений таким чином (вмотивований) термін легше запам'ятовується, встановлюються асоціативні зв'язки з іншими термінами, що слугує позитивним фактором під час перекладу таких одиниць.

Мотивовані терміни з'явилися через зовнішню подібність до вже існуючих у мові понять. Асоціативне мислення в мові – явище дуже поширене. Завдяки цьому існують полісемія, метафора, метонімія та інші стилістичні тропи. Однак терміни, утворені, зокрема, шляхом метафоризації, дуже швидко втрачають образність під впливом абсолютно нейтрального контексту.

Нові терміни в більшості мов можуть утворюватися трьома основними способами, до яких належать: використання внутрішніх ресурсів мови: а) карбування похідних слів; б) надання наявним словам нових значень (семантична деривація); в) складання основ; г) укладання словосполучень; пряме запозичення терміноелементів: а) повне запозичення (внутрішня форма разом із зовнішньою формою); б) неповне запозичення (тільки внутрішня форма); вигадкування штучних слів.

Характеризуючи лексичний склад комп'ютерної підмови, її можна розподілити на декілька груп, згідно зі сферою використання: загальноживана комп'ютерна лексика; лексика користувачів Internet; професійна лексика програмістів; лексика користувачів комп'ютерних програм; лексика комп'ютерних ігор, тощо. Щодо розподілу комп'ютерної лексики за частинами мови, основний масив складають іменники та дієслова, хоча представлені й прикметники та прислівники. В англійському комп'ютерному жаргоні представлені також і вигуки. Словотвірні процеси досить активно розгалужують комп'ютерну лексику, про що свідчить наявність досить великої кількості спільнокореневих слів.

Суфіксація як словотвір значно ширша, ніж префіксація. Пропорційна частина власно мовних суфіксів також більша, ніж серед префіксів. Однією з особливостей, що відрізняє префіксацію від суфіксації є те, що префікси, на відміну від суфіксів, в більшості випадків не відносять утворені слова до нової частини мови. Всього за останні 20 років в утворенні нових слів було використано 103 суфікси: -ability -able, -ac, -acy, -ance, -ant, -ative, -ed, -ee, -er/or, -ery, -ing, -ion, -ional, -ish, -ism, -ist тощо. В утворенні нових одиниць активну участь беруть напівсуфікси: -athon, -gate, -friendly, -a/oholic, pedia/raedia тощо. Префіксальні новоутворення не такі багаточисельні, хоча кількість префіксів та напівпрефіксів перевищує кількість суфіксів та напівсуфіксів. Серед префіксів переважають одиниці латинського походження: a(n)-, aero-, agri-, anti-, audio-, euro-, extra-, flexi-, poli-, porno-, post-, та ін. Серед найбільш продуктивних префіксів слід відмінити: anti-, со-,

de-, non-, post-, pre-, ne-, sub-, in-. Найбільшою мірою новизни володіють одиниці, створенні за допомогою нових афіксів та напівафіксів, таких як: -on, -ase, -sol, -ink, -manship, -eco, -mini, -maxi, -mega, -eine, -oholic, -dial-a, -flexi, і т. д.

Переважна кількість комп'ютерних термінів представлена термінами-словосполученнями і становить 73,9 %, серед яких аббревіатури та скорочені форми займають лише 8,4 % від загальної кількості обраних нами одиниць (119 ЛО). Прості терміни порівняно з складними термінами-словосполученнями представляють 26,05 %, хоча теж досить поширені. Кількісний склад комп'ютерної лексики постійно розширюється, що зумовлено стрімким розвитком комп'ютерних технологій; найпродуктивнішим способом словотвору є афіксація, причому зафіксовано існування специфічних афіксів, характерних тільки для комп'ютерної підмови; поряд з афіксацією продуктивними засобами також є словоскладання та компресія; неформальне спілкування в комп'ютерній мережі супроводжується стрімким процесом утворення аббревіатур, котрі дозволяють економити мовні ресурси та час.

Основними способами перекладу термінів є транслітерація/транскрипція, транскодування, калькування, а також описовий та еквівалентний переклад. Визначають два етапи у процесі перекладу терміна: з'ясування значення терміна у контексті; переклад значення рідною мовою. І все ж таки, головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквівалента. Еквівалент – постійна лексична відповідність, яка точно співпадає із значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту. Тому слід вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів.